El somni americà de Jay Gatsby: entre la desigualtat i la mobilitat social

A Espanya, l'1% de les persones més riques rep el 8,6% de la renda nacional, mentre que la xifra assoleix el 20,8% als EUA. Són desitjables o indesitjables aquests elevats nivells de desigualtat? La resposta, que cada societat ha de donar en funció de les seves preferències i valors, depèn, entre altres factors, de la igualtat d'oportunitats que ofereix l'economia. Per exemple, segons l'anomenat somni americà, els nord-americans tenen més tolerància a la desigualtat perquè és el preu que cal pagar per una economia en què tots, procedim de l'estrat social que procedim, tinguem la possibilitat d'ascendir en l'escala social gràcies a l'esforç i al talent. Aquesta visió del món suggereix una major tolerància a la desigualtat sempre que tingui una relació positiva amb la mobilitat social. No obstant això, sembla que les dades contradiuen el somni americà: com ho reflecteix el primer gràfic, els països més desiguals tenen menys mobilitat social. Vegem què explica aquesta relació.

L'impacte mediàtic del primer gràfic ha fet que sigui popularment conegut com la «corba del Gran Gatsby», en una picada d'ullet a la societat dels bojos anys vint. Paga la pena mirar-lo amb detall. A l'eix horitzontal, la desigualtat es representa amb l'índex de Gini, que ens indica si la distribució de la renda és molt homogènia (valors propers a zero) o si es concentra en mans d'uns pocs (valors propers a un). Per la seva banda, a l'eix vertical, la mobilitat social es mesura amb l'elasticitat intergeneracional de la renda, que indica fins a quin punt els ingressos d'una generació depenen dels ingressos dels seus progenitors: a valors més elevats, més vinculats estan els ingressos en l'edat adulta amb els que tenien els nostres pares a aquesta mateixa edat.[1] Malgrat que la corba del Gran Gatsby és una simple associació entre les dues variables, sense demostrar causalitat, la relació és sorprenentment clara i, el que és més significatiu, s'observa entre països amb un nivell de desenvolupament econòmic semblant. A més a més, hi ha indicis que la relació ha estat present al llarg del temps i dins un mateix país (els EUA). Per exemple, Olivetti i Paserman (2015)[2] documenten una reducció de la mobilitat social entre el 1870 i el 1920, propiciada per un augment de la renda nacional en mans de l'1% més ric. En la mateixa línia, també als EUA, Chetty *et al.* (2016)[3] estimen que la caiguda de la mobilitat social absoluta entre el 1970 i el 2014[4] va ser deguda, principalment, a un augment de la desigualtat: en altres paraules, si pretenguéssim revertir, només amb creixement econòmic i sense modificar-ne la distribució, la caiguda en el percentatge de nens que, en edat adulta, tenen més ingressos que els seus pares seria necessari que, al llarg dels 30 propers anys, el PIB augmentés a taxes anuals superiors al 6%. Finalment, Chetty i els seus coautors (2014)[5] mostren que les ciutats nord-americanes amb més desigualtats de la renda també són ciutats amb menys mobilitat social. No obstant això, en un estudi comparatiu de ciutats, Chetty *et al.* (2014) troben indicis que no tots els tipus de desigualtat es relacionen de la mateixa manera amb la mobilitat social: mentre que l'associació és forta quan la desigualtat es mesura amb l'índex Gini, a nivell de ciutat no s'observa una correlació significativa entre mobilitat social i les rendes de l'1% més ric, la qual cosa suggereix que són més rellevants els factors que incideixen sobre les classes mitjanes i baixes.

Corba del Gran Gatsby

Elasticitat de la renda intergeneracional

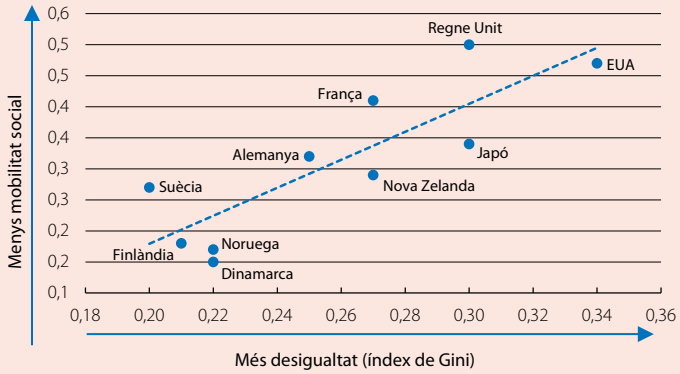

Nota: *La desigualtat es mesura mitjançant l'índex de Gini utilitzant ingressos nets de les llars el 1985. L'elasticitat de la renda intergeneracional es calcula utilitzant dades de la generació nascuda durant la dècada de 1960 i mesurant els seus ingressos en l'etapa d'adults cap a la meitat de la dècada de 1990.*
Font: *CaixaBank Research, a partir de dades de Corak, M. (2013), «Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility», Journal of Economic Perspectives, i de l'OCDE.*

Una manera d'aprofundir en el vincle entre desigualtat i mobilitat social és entendre la mobilitat social com el mecanisme transmissor de la desigualtat d'una generació a una altra. En aquest sentit, la família, el mercat i l'Estat són les tres grans institucions que determinen la transmissió entre la mobilitat social i la desigualtat. Partint de l'estatus socioeconòmic familiar, el desenvolu-

1. Per a una definició més precisa, vegeu l'article «Mobilitat social: cap a dalt o cap a baix?», en aquest mateix Dossier.
2. Vegeu Olivetti, C. i Paserman, M. D. (2015), «In the Name of the Son (and the Daughter): Intergenerational Mobility in the United States, 1850-1940», American Economic Review.
3. Chetty *et al.* (2016), «The Fading American Dream: Trends in Absolute Income Mobility since 1940», NBER Working Paper.
4. La mobilitat absoluta es defineix com el percentatge de nens que, en edat adulta, tenen més ingressos que els seus pares. Les cohorts van des dels nens nascuts el 1940 als nascuts el 1984 i els seus ingressos es mesuren a l'edat de 30 anys. Per a una definició més precisa de la mobilitat social absoluta, vegeu l'article «Mobilitat social: cap a dalt o cap a baix?», en aquest mateix Dossier.
5. Chetty *et al.* (2014), «Where is the Land of Opportunity? The Geography of Intergenerational Mobility in the United States», NBER Working Paper.

pament cognitiu, emocional i social del nen modela la seva capacitat d'aprenentatge i la seva progressió educativa, les quals, al seu torn, condicionaran l'accés al mercat laboral i les característiques de la feina, que influiran sobre el benestar emocional i sobre l'estatus socioeconòmic en l'edat adulta, i fixaran un nou entorn per a la propera generació. A més a més, al llarg de tot el cicle, les polítiques públiques poden incidir sobre les circumstàncies vitals mitjançant, per exemple, l'oferta educativa pública o els impostos i les transferències.

Canadà: transmissió de les oportunitats laborals de pares a fills

Percentatge de fills que treballen a la mateixa empresa en què van treballar els pares

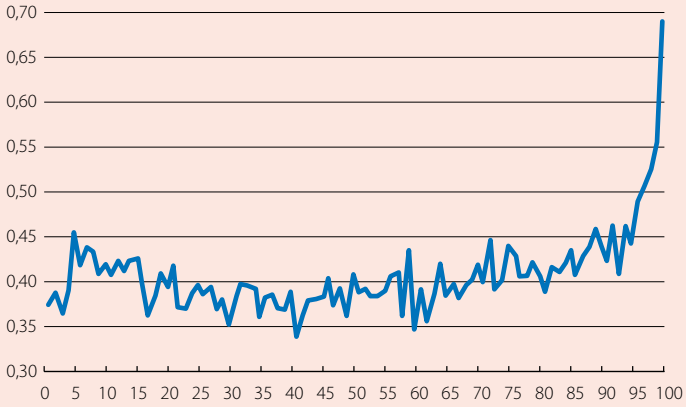

Font: *CaixaBank Research, a partir de dades de Corak, M. i Piraino, P. (2010), «The Intergenerational Transmission of Employers», IZA Discussion Paper.*

La família condiciona el desenvolupament cognitiu i social dels fills en una edat primerenca. Dècades de recerca en el camp de la psicologia i de la neurociència mostren que les experiències dels primers anys de vida tenen impactes persistents sobre l'estatus socioeconòmic en edat adulta, perquè afecten l'arquitectura, la bioquímica i l'expressió genètica dels circuits neuronals, claus en la definició de les habilitats cognitives, emocionals i socials. És més, l'evidència indica que és molt més difícil que les experiències vitals posteriors reverteixin l'efecte dels primers anys de vida.[6] En aquest sentit, el nivell socioeconòmic determina la capacitat de les famílies per invertir en els seus fills, tant en termes monetaris (llibres, ordinadors, escoles privades, activitats extraescolars, campaments d'estiu, etc.) com no monetaris (transmissió de contactes i de reputació). Així, les dades sobre els EUA mostren que les famílies més riques gasten, de mitjana, més de 9.000 dòlars per fill en productes i serveis que contribueixen al desenvolupament cognitiu i emocional, gairebé set vegades més que les famílies amb menys recursos.[7] A més a més, les desigualtats entre famílies condicionen, en especial, l'accés a l'educació i al mercat laboral. Per exemple, malgrat que les estadístiques mostren que, un cop obtinguda una educació superior, la probabilitat de tenir una renda baixa, mitjana o alta depèn menys dels ingressos dels progenitors, l'accés a l'educació superior està estadísticament esbiaixat en contra de les famílies amb menys ingressos: per exemple, als EUA, més del 50% dels fills de les famílies amb més recursos obtenen un graduat universitari, mentre que, entre les famílies amb menys recursos, la xifra és del 7%.[8] De la mateixa manera, el segon gràfic il·lustra com l'experiència laboral dels pares afavoreix la inserció laboral dels fills, en especial entre les famílies més riques. Malgrat que el gràfic reflecteix el cas de Canadà, hi ha indicis semblants per a altres països, com els EUA i Dinamarca.[9]

D'altra banda, no solament és la família la que condiciona el desenvolupament personal. Els resultats de l'estudi de Chetty *et al.* (2014) indiquen que les característiques del veïnat de residència durant la infància són la principal explicació de les diferències de la mobilitat social entre ciutats: una major fracció de famílies monoparentals, baixos índexs de capital social,[10] major segregació residencial per raça i renda, i un entorn educatiu de menor qualitat estan associats a una menor mobilitat. És important destacar que aquestes característiques influeixen en la mobilitat social de tots els individus del veïnat: també els fills de famílies biparentals tenen, estadísticament, una menor mobilitat social si resideixen en una zona amb una elevada fracció de famílies monoparentals. De fet, possiblement la millor il·lustració de l'«efecte veïnat» és que la mobilitat social és major en ciutats més compactes (és a dir, on el temps dedicat a anar de casa al treball és menor).

En conclusió, la desigualtat i la mobilitat social estan íntimament vinculades, perquè la desigualtat ajuda a definir el marc d'oportunitats de la nova generació i intensifica les conseqüències futures de l'entorn en què un neix. Per aquest motiu, si ens preocupa la desigualtat d'oportunitats, també hem de parar esment a la desigualtat de resultats.

Marta Guasch Rusiñol i Adrià Morron Salmeron
CaixaBank Research

6. Knudsen *et al.* (2006), «Economic, neurobiological, and behavioral perspectives on building America's future workforce», Proceedings of the National Academy of Sciences of the USA.
7. Vegeu Duncan, G. i Murnane, J. (2011), «Whither Opportunity?: Rising Inequality, Schools, and Children's Life Chances», Russell Sage Foundation.
8. Vegeu Bengali, L. i Daly, M. (2013), «U.S. Economic Mobility: The Dream and the Data», FRBSF Economic Letter.
9. Vegeu Corak, M. (2013), «Income Inequality, Equality of Opportunity, and Intergenerational Mobility», Journal of Economic Perspectives, vol. 27, núm. 3.
10. El capital social es mesura amb indicadors com la participació electoral o el percentatge d'individus que formen part d'organitzacions cíviques locals.